
प्रवचन नं. १२०, श्लोक-१५४-१५७, शुक्रवार, पोष सु६ १०, ता.२८-१२-१९७९

‘नियमसार’, गाथा-१०८नो कणश छे. १५४.

आत्मा ह्यात्मानमात्मन्यविचलनिलयं चात्मना पश्यतीत्थं
यो मुक्तिश्रीविलासानतनुसुखमयान् स्तोककालेन याति ।

સોડયં વંદ્યઃ સુરેશૈર્યમધરતતિભિઃ સ્વેચરૈર્ભૂચરૈર્વા
તં વંદે સર્વવંદ્યં સકલગુણનિધિ તદ્ગુણાપેક્ષયાહમ્ ॥૧૫૪ ॥

શ્લોકાર્થ :- ‘આ પ્રમાણે જે આત્મા આત્માને આત્મા વડે આત્મામાં...’ આહાહા...! આત્મા છે એ વીતરાગસ્વરૂપ છે, આનંદસ્વરૂપ છે. તો એ વીતરાગ અને આનંદસ્વભાવ દ્વારા જણાય એવો છે. જે એનો સ્વભાવ છે તે તેની પર્યાયમાં પ્રગટ થતાં તેનાથી જણાય એવો છે. આહાહા...! ‘આત્મા આત્માને આત્મા વડે...’ કરણ. આત્મામાં-આધાર. ‘અવિચળ રહેઠાણવાળો દેખે છે,...’ આહાહા...! ધ્રુવસ્વરૂપ ચૈતન્ય પર્યાય આત્માની એને દેખે છે કે આ તો અવિચળ છે. ધ્રુવ એ કોઈ દિ’ ચળતો નથી. એમ પર્યાય એને દેખે છે.

‘તે અનંગ-સુખમય (અતીન્દ્રિય આનંદમય) એવા મુક્તિલક્ષ્મીના વિલાસોને અલ્પકાળમાં પામે છે.’ આત્માના આનંદને વીતરાગસ્વભાવ દ્વારા, એના દ્વારા જે આત્માને જાણે છે એ અલ્પકાળમાં મુક્તિને પામે છે. જેવો એનો સ્વભાવ મુક્ત છે, મુક્ત સ્વભાવને અવલંબે, મુક્તિપણની પર્યાય પ્રગટ કરે છે. આશ્રય લઈને. એટલે એનું પરિણામ છેવટે મુક્તદશા આવે છે. રાગ, પુણ્ય અને વ્યવહારને તો અહીં યાદ પણ કર્યા નથી. આહાહા...!

આ તો ચાર બોલ લીધા છે. ‘આત્મા,...’ કર્તા. ‘આત્માને...’ કર્મ ‘આત્મા વડે...’ કરણ. ‘આત્મામાં...’ આધાર. ‘અવિચળ રહેઠાણવાળો...’ ચળે નહિ એવું સ્થાન છે. આ સ્થાયી સ્થાન છે. ‘નિર્જરા અધિકાર’માં આવે છે ને? ‘નિર્જરા અધિકાર’માં. સ્થાયી સ્થાન છે. રહેનારનું રહેવાનું સ્થાન છે. આહાહા...! રહેવું હોય એને રહેવાનું સ્થાન છે એમ જેને ઠરવું હોય તો ઠરવાનું એ સ્થાન છે. આહાહા...! આવો માર્ગ!

‘(અતીન્દ્રિય આનંદમય) એવા મુક્તિલક્ષ્મીના વિલાસોને અલ્પકાળમાં પામે છે.’ બીજ ઊગે એટલે પૂનમ થાય જ. એમ આત્મજ્ઞાન થાય એટલે કેવળજ્ઞાન થાય જ. એ વાત અહીં લીધી છે. આત્મજ્ઞાન થાય એ વસ્તુનું જ્ઞાન. પૂર્ણ પૂર્ણ સ્વરૂપ. રાગ અને પર્યાયની ક્રિયાથી ભિન્ન છે, એવું જે પૂર્ણ સ્વરૂપ, તેને અનુભવવાથી અલ્પકાળમાં મુક્તિને પામે છે. આ મુક્તિનો માર્ગ છે.

‘તે આત્મા સુરેશોથી,...’ સુર એટલે દેવોના ઇન્દ્રોથી. સુરેશ એટલે સુર એટલે દેવ. એના ઈષ એટલે ઇન્દ્રો. એ સુરેન્દ્રોથી પૂજનિક છે. ઇન્દ્રો પણ તેને પૂજે છે. જેને ઊર લાખ વૈમાન અને સામગ્રીનો પાર નહિ એવા દેવ પણ જેને પૂજે છે. એમ કહે છે. ‘સંયમધરોની પંક્તિઓથી,...’ આહાહા...! અને સંયમ ધરનાર સાધુ, એની પંક્તિની શ્રેણીથી... આહાહા...! પૂજે છે. સાધુની હાર. આહાહા...! એ વખતે સાચા સાધુ ન માને. સાધુની પંક્તિ છે એ ભગવાનને નમે છે. પહેલા દેવ લીધા, પછી સંયમધરોની પંક્તિ લીધી, પછી ‘ખેચરોથી (-વિદ્યાધરોથી)...’ ખેચર-આકાશમાં ચાલનારા. ‘(-વિદ્યાધરોથી) અને ભૂચરોથી...’ આ જમીન

ઉપર ચાલનાર ‘(-ભૂમિગોચરીઓથી) વંદ છે.’ આહાહા...! આવા વંદનિક પુરુષ આવા વંદનિક છે. ભૂચરો, ખેચરો, મનુષ્યો અને સુરેશો, દેવના પણ જે ઇન્દ્રો, એને એ પૂજ્ય છે.

‘હું તે સર્વવંદ...’ મુનિરાજ કહે છે, ‘હું તે સર્વવંદ...’ સર્વને વંદન કરવા લાયક ‘સકળગુણનિધિ...’ સકળ ગુણનો નિધિ, સાગર, નિધાન. આહાહા...! ‘સકળગુણનિધિ...’ એ નિધાન છે. અનંતા ગુણનું એ નિધાન છે. એ આત્માને... આહાહા...! ‘(-સર્વથી વંદ એવા સમસ્ત ગુણોના ભંડારને)...’ અર્થ કર્યો. ‘સર્વવંદ સકળગુણનિધિને (-સર્વથી વંદ એવા સમસ્ત ગુણોના ભંડારને)...’ આહાહા...! ‘તેના ગુણોની અપેક્ષાથી...’ ‘તદ્ગુણલબ્ધયે’ આવે છે ને? એમના ગુણની અપેક્ષા રાખીને વંદું છું. મારે બીજું કંઈ જોઈતું નથી. આહાહા...! એ વંદે છે માટે ગુણ થાય એમ પ્રશ્ન નથી. ફક્ત વિકલ્પ મારો ઉઠ્યો છે, પણ મારી આશા તેનો જે ગુણ છે, એ ગુણ મને જોઈએ છે. એ વંદનથી તે ગુણ પ્રગટે એમ નહિ, પણ વંદનમાં મારો ભાવ જેવા એમના કેવળજ્ઞાનાદિ ગુણ છે એ ગુણ મને પ્રગટે, એ મારા વંદનના ફળનો ભાવ છે. આહાહા...!

એ પ્રશ્ન ચાલતો હતો ને? ‘તદ્ગુણલબ્ધયે’. એ બાજુથી પ્રશ્ન આવ્યો હતો, કે જુઓ! ‘તદ્ગુણલબ્ધયે’ કીધું છે. તેના ગુણની પ્રાપ્તિ માટે વંદન કરું છું. તેમની સ્તુતિ વંદન કરે તો તેના ગુણ પ્રાપ્ત થાય. ‘તદ્ગુણલબ્ધયે’ નથી? શું શ્લોક છે ઇ?

મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતારં ભેતારં કર્મભૂષ્મતામ્
જ્ઞાતારં વિશ્વતત્ત્વાનાં વન્દે તદ્ગુણલબ્ધયે॥

શ્લોક આવે છે. એનો અર્થ એ લોકો નિમિત્તનો કરતા હતા, કે જુઓ! ભગવાનને વંદવાથી મોક્ષ મળે છે. અને ભગવાનને વંદવાથી મોક્ષની ભાવના છે અને ગુણની ભાવના છે. ભગવાનને વંદન કરવું એમાં વળી વિકલ્પ શું આવ્યો? એ મોટી ચર્ચા છે. આહાહા...!

અહીં તો કહે છે, એમના ગુણોને હું વંદું છું. જે એમના ગુણો છે તે મને પ્રગટે, મારામાં છે, એ અપેક્ષાએ હું વંદું છું. આહાહા...! શબ્દના અર્થમાં ફેર કરે. એ કહે (છે), એમના ગુણને વંદન કરતાં એમના જે ગુણ છે એવા ગુણ પોતામાં પ્રગટે. તો તમે કહો (છો), વંદન કરતા, એ તો વિકલ્પ છે, પરદ્રવ્યને વંદે એ વિકલ્પ છે. માટે એ વાત એમ નથી, (એમ) કહે. તદ્ગુણ તેની ગુણની લબ્ધિ માટે એમ કહેતા. એવી વાત છે. અહીં તો કહે છે, તેના ગુણની પ્રાપ્તિ માટે હું વંદું છું. ગુણની પ્રાપ્તિ મારા માટે મારામાં થાય છે એને માટે હું અપેક્ષાથી વંદું છું પરને. આહાહા...!

શ્લોક-૧૫૫

(મંદાક્રાંતા)

આત્મા સ્પષ્ટઃ પરમયમિનાં ચિત્તપંકેજમધ્યે
જ્ઞાનજ્યોતિઃપ્રહતદુરિતધ્વાન્તપુંજઃ પુરાણઃ ।
સોડતિક્રાન્તો ભવતિ ભવિનાં વાઙ્મનોમાર્ગમસ્મિ-
ન્નારાતીયે પરમપુરુષે કો વિધિઃ કો નિષેધઃ ॥૧૫૫॥

[શ્લોકાર્થ :-] જેણે જ્ઞાનજ્યોતિ વડે પાપતિમિરના પુંજનો નાશ કર્યો છે અને જે પુરાણ (-સનાતન) છે એવો આત્મા પરમસંયમીઓના ચિત્તકમળમાં સ્પષ્ટ છે. તે આત્મા સંસારી જીવોના વચન-મનોમાર્ગથી અતિક્રાંત (-વચન અને મનના માર્ગથી અગોચર) છે. આ નિકટ પરમપુરુષમાં વિધિ શો અને નિષેધ શો? ૧૫૫.

આમ આ પદ્ય વડે પરમ જિનયોગીશ્વરે ખરેખર વ્યવહાર-આલોચનાના પ્રપંચનો 'ઉપહાસ કર્યો છે.

શ્લોક-૧૫૫ ઉપર પ્રવચન

૧૫૫-શ્લોક.

આત્મા સ્પષ્ટઃ પરમયમિનાં ચિત્તપંકેજમધ્યે
જ્ઞાનજ્યોતિઃપ્રહતદુરિતધ્વાન્તપુંજઃ પુરાણઃ ।
સોડતિક્રાન્તો ભવતિ ભવિનાં વાઙ્મનોમાર્ગમસ્મિ-
ન્નારાતીયે પરમપુરુષે કો વિધિઃ કો નિષેધઃ ॥૧૫૫॥

શ્લોકાર્થ :- 'જેણે જ્ઞાનજ્યોતિ વડે પાપતિમિરના પુંજનો નાશ કર્યો છે...' પાપ શબ્દે એ પાપ ને પુણ્ય બેય. આહાહા...! પણ જ્ઞાનજ્યોતિ વડે. ચૈતન્યની જ્યોતિ, ઝળહળ જ્યોતિ સત્તા, એ વડે પાપતિમિરનો નાશ કર્યો છે. ભાષાથી સમજાવવું હોય તો એમ જ આવે ને? નહિતર એક ઠેકાણે ૩૪-૩૫ ગાથામાં એવું આવે કે રાગનો પણ નાશકર્તા એ નામમાત્ર

* ઉપહાસ = મશકરી; ઠેકડી; હાંસી; તિરસ્કાર.

છે, પરમાર્થે કર્તા નથી. કઈ અપેક્ષાએ (કહ્યું) છે? જે વખતે જે સમજણમાં ટૂંકી ભાષામાં કહેવું હોય, તો લાંબું લાંબું કરે. એને વંદનમાં જે વિકલ્પ છે તે નહિ પણ એના પોતાને ... એવું લાંબું લાંબું કહેવા જતા, એમના વંદનથી અમને લાભ થાય એમ ભાષા બોલે. આહાહા...! ત્યાં એમ કહ્યું છે, રાગ ને વિકારનો નાશકર્તા એ પણ આત્મામાં નામમાત્ર કથન છે. કેમકે પરમાર્થે ભગવાનઆત્મા રાગરૂપે થયો જ નથી ને. દ્રવ્યસ્વભાવ, વસ્તુસ્વભાવ, ચૈતન્યતત્ત્વ તે રાગરૂપે થયો નથી. થયું નથી તો તે રાગરૂપનો નાશ શી રીતે કરે? આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? નામમાત્ર કથન છે. પણ અહીં સમજાવવું છે ત્યારે એ વાત લે તો મુશ્કેલી પડે.

‘જ્ઞાનજ્યોતિ વડે પાપતિમિરના પુંજનો નાશ કર્યો છે અને જે પુરાણ (–સનાતન) છે એવો આત્મા...’ સનાતન છે. આહાહા...! દ્રવ્ય ને ગુણ જેમ સત્ છે, સત્ છે, સત્તા (છે), એમ તે કાળની તેની પર્યાય પણ સત્ છે, સત્તા છે, તેનો તે કાળ છે. આહાહા...! જેમ દ્રવ્ય-ગુણને અપેક્ષા નથી એમ પર્યાયને અપેક્ષા નથી. સમજાણું? ‘એવો આત્મા પરમસંયમીઓના ચિત્તક્રમણમાં સ્પષ્ટ છે.’ પુરાણ સનાતન છે એવો આત્મા. સનાતન દ્રુવ. પરમસંયમીઓ, પરમ. ઇન્દ્રિયના દમન અતીન્દ્રિયમાં પડ્યા છે. એવા ‘પરમસંયમીઓના ચિત્તક્રમણમાં સ્પષ્ટ છે.’ અંદર. આહાહા...!

‘તે આત્મા સંસારી જીવોના વચન-મનોમાર્ગથી અતિકાંત (–વચન અને મનના માર્ગથી અગોચર) છે.’ લ્યો. ‘તે આત્મા સંસારી જીવોના વચન-મનોમાર્ગથી અતિકાંત છે.’ પરને વંદન કરવા એ વિકલ્પ છે, પુણ્ય છે. આહાહા...! ભાષા શું કહેવાય? ‘મનોમાર્ગથી અતિકાંત છે.’ આહાહા...! ‘સંસારી જીવોના વચન-મનોમાર્ગથી અતિકાંત (–વચન અને મનના માર્ગથી અગોચર) છે.’ મનથી પણ જણાય એવો નથી. આહાહા...! ‘આ નિકટ પરમપુરુષમાં...’ આ નજીક પરમપુરુષમાં ‘વિધિ શો અને નિષેધ શો?’ આચાર્યે આશ્ચર્ય કર્યું કે આમ છે અને આમ નથી, એ બે શું એમાં? છે જ. આહાહા...! જેમ દ્રવ્ય, ગુણ સનાતન છે એને કોઈ અપેક્ષા નથી. બસ, તેની પર્યાય વર્તમાન છે એ તો ઓલો ત્રિકાળી સત્ છે આ તો વર્તમાન સત્ છે. બેય સત્ છે તેને અપેક્ષા કોઈની નથી. આહાહા...! એવા આત્મામાં વિધિ એટલે આ છે અને આ નથી એ શું? પરથી નથી એવો તો એનામાં પોતાનો ભાવ છે. સ્વથી છે એવો પણ પોતાનો ભાવ છે. પોતાથી છે એવો પણ એક ભાવ છે, પરથી નથી એવો પણ પોતાનો પોતાને લઈને ભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! એવા નિજ પરમાત્મામાં, ‘નિકટ પરમપુરુષમાં...’ આહાહા...! ‘વિધિ શો અને નિષેધ શો?’ આ કરજે અને આ છોડજે એ બે ક્યાં એને લાગુ પડે છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- આત્મામાં બે ધર્મ નથી કે બે વિકલ્પ નથી?

ઉત્તર :- બે વિકલ્પ નથી. વિકલ્પ નથી. અને જ્યાં બંધ અને મોક્ષ પણ નથી. આત્મામાં બંધ અને મોક્ષ તો પર્યાય છે. એ પર્યાય વસ્તુમાં ક્યાં છે? અહીં તો વિધિ એટલે આ

વિધિ-આ રીતે કરવું અને આ રીતે ન કરવું, એવું આમાં ક્યાં છે? આહાહા...! અર્થકાર કરે છે.

‘આમ આ પદ વડે પરમ જિનયોગીશ્વરે...’ પરમજિનયોગીશ્વરે ‘ખરેખર વ્યવહાર-આલોચનાના પ્રપંચનો ઉપહાસ કર્યો છે.’ જોયું? વ્યવહાર આલોચનાની મશ્કરી કરી છે. છે? આહાહા...! પ્રાયશ્ચિત લેવું, આલોચના કરવી ને આ કરવું ને આ કરવું... એ બધો વિકલ્પ છે. એ વ્યવહાર આલોચનાની તો મશ્કરી કરી છે, એમ કહે છે. ઠેકડી કરી છે. હાંસી, તિરસ્કાર. વ્યવહારનો તિરસ્કાર, વ્યવહારની હાંસી, મશ્કરી. આહાહા...! અંતર વસ્તુની અપેક્ષાએ એમાં વિધિ નિષેધ શો? એટલે આલોચના નથી, વિકાર નથી અને આત્માનું છે, એવો પણ વિધિ-નિષેધનો વિકલ્પ એમાં ક્યાં છે? આહાહા...! પરને આલોચીને જોવું અને પછી એનાથી નિવર્તવું એવી વિધિ-નિષેધ સ્વરૂપમાં ક્યાં છે? સ્વરૂપ તો એકરૂપ ત્રિકાળ છે. આહાહા...!

કીધું ને? ‘વિધિ શો અને નિષેધ શો?’ એનો અર્થ, વ્યવહાર આલોચના, આ વ્યવહાર આલોચના, વ્યવહાર આચરણ, વ્યવહાર પુણ્ય, વ્યવહાર દયા, દાન, વ્રત વ્યવહાર... આહાહા...! જેટલો વ્યવહાર છે એ બધાનો ઉપહાસ કર્યો છે. વ્યવહાર આલોચનાને પ્રપંચ ગણ્યો. વ્યવહાર આલોચનાનો વિકલ્પ આવે. આહાહા...! પાપ લાગ્યું છે તો પ્રાયશ્ચિત લઈ લ્યો. ગુરુને બોલાવીને. એ તો બધો વિકલ્પનો પ્રપંચ ઉઠ્યો છે. આહાહા...! વસ્તુસ્વરૂપમાં એ ચંચળતાનો વિકલ્પ છે ક્યાં તે એને છેદે, એનો નાશ કરે. આહાહા...! આલોચના એટલે જોવે. પણ જોવે એનામાં છે નહિ ને શું જોઈને ટાળે? રાગને જોઈ અને ટાળે. પણ એનામાં નથી પછી જોઈને શું ટાળે? આહાહા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ! આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એકરૂપપણું છે આત્મામાં તો એકરૂપપણે જોવે.

ઉત્તર :- એકરૂપ જ છે. એ તો એક જ છે પણ આ રીતે વ્યવહારની આલોચના છે એ વિકલ્પ છે. આવું પાપ લાગ્યું હોય તો આલોચના કરવી, પ્રાયશ્ચિત લેવું એ બધો વ્યવહારનો પ્રપંચ છે, કહે છે. આવે, હોય (પણ) છે પ્રપંચ. આહાહા...! એક ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનું સ્વરૂપ જ ત્રિકાળ છે. એમાં દષ્ટિ આપતા વિધિ-નિષેધ કાંઈ થતું નથી. આહાહા...! અનાકુળ આનંદ, એનો જે ભંડાર ભગવાન, એમાં દષ્ટિ આપતા એને આલોચનાથી આ પ્રાયશ્ચિત લેવું અને એના દોષ લગાડ્યા માટે આમ લેવું, એવો પ્રપંચ એમાં છે નહિ. આહાહા...! આકરી વાત પડે કે નહિ? વ્યવહાર આલોચનાને ઉડાવી દીધી. વ્યવહાર બધાને ઉડાવ્યો. આખો વ્યવહાર પ્રપંચ છે. આહાહા...!

‘આમ આ પદ વડે પરમ જિનયોગીશ્વરે ખરેખર...’ પાછું. ‘વ્યવહાર આલોચનાના પ્રપંચનો ઉપહાસ કર્યો છે.’ ખરેખર મશ્કરી કરી છે. બહુ શું વ્યવહાર... વ્યવહાર... વ્યવહાર... આ વ્યવહાર કરી કરીને. વિકલ્પ આવી જાય પણ એમાં બહુ રચ્યોપચ્યો રહે કે આલોચના

લીધી પછી પ્રાયશ્ચિત્ત થયા અને એને લઈને શુદ્ધ થયો, એવું ક્યાં અંદર છે? વિકલ્પ આવ્યો અને એમાં પ્રાયશ્ચિત્ત લીધું તો શુદ્ધ થયો. એવું અંદર છે ક્યાં? આકરી વાત છે, ભાઈ! આહાહા...! એક કોર વ્યવહાર પ્રાયશ્ચિત્તના મોટા ગ્રંથો હોય છે. પ્રાયશ્ચિત્તના શાસ્ત્રો. એ કરેલા મુનિઓએ. અને એક કોર અહીં કહે છે કે વ્યવહાર બધો પ્રપંચ છે. અહીં નિશ્ચયની વાત છે. ઓલું જાણવા માટે આવે છે એને વ્યવહારથી કહે છે. જાણવા માટે આવે અને વ્યવહારથી કહે. આહાહા...!

(પૃથ્વી)

જયત્યનધચિન્મયં સહજતત્ત્વમુચ્ચૈરિદં
 વિમુક્તસકલેન્દ્રિયપ્રકરજાતકોલાહલમ્ ।
 નયાનયનિકારદૂરમપિ યોગિનાં ગોચરં
 સદાશિવમયં પરં પરમદૂરમજ્ઞાનિનામ્ ॥૧૫૬॥

[શ્લોકાર્થ :-] જે સકળ ઇન્દ્રિયોના સમૂહથી ઉત્પન્ન થતા કોલાહલથી વિમુક્ત છે, જે નય અને અનયના સમૂહથી દૂર હોવા છતાં યોગીઓને ગોચર છે, જે સદા શિવમય છે, ઉત્કૃષ્ટ છે અને જે અજ્ઞાનીઓને પરમ દૂર છે, એવું આ 'અનઘચૈતન્યમય સહજતત્ત્વ અત્યંત જયવંત છે. ૧૫૬.

શ્લોક-૧૫૬ ઉપર પ્રવચન

૧૫૬-શ્લોક.

જયત્યનધચિન્મયં સહજતત્ત્વમુચ્ચૈરિદં
 વિમુક્તસકલેન્દ્રિયપ્રકરજાતકોલાહલમ્ ।
 નયાનયનિકારદૂરમપિ યોગિનાં ગોચરં
 સદાશિવમયં પરં પરમદૂરમજ્ઞાનિનામ્ ॥૧૫૬॥

શ્લોકાર્થ :- 'જે સકળ ઇન્દ્રિયોના સમૂહથી ઉત્પન્ન થતા કોલાહલથી વિમુક્ત છે,...'

* અનઘ = નિર્દોષ; મળ રહિત; શુદ્ધ.

ભગવાનઆત્મા એને કહીએ કે પાંચેય ઇન્દ્રિયોના વિષયો તરફનો ઝુકાવ, એનો જે વિકલ્પ કોલાહલ છે, એના તરફ જતાં, ઇન્દ્રિયો તરફ જતાં વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે, એ કોલાહલથી તો એ રહિત છે. આહાહા...! ‘સકળ ઇન્દ્રિયોના સમૂહથી...’ બધી ઇન્દ્રિયોના સમૂહથી જે વિકલ્પ ઊઠે છે. ‘ઉત્પન્ન થતા કોલાહલથી...’ એ કોલાહલ છે. શાંત વીતરાગસ્વભાવમાં વિકલ્પ એ કોલાહલ છે. આહાહા...! શાંત વીતરાગ શુદ્ધ સ્વભાવની મૂર્તિ, એની પાસે શુભ આદિ વિકલ્પ એ બધો... આહાહા...! કોલાહલ છે. માણસ નથી કહેતા, કે એલા! કોલાહલ શું કરે છે? અહીં એમ કહે છે કે કોલાહલ શું કરે છે? ચૈતન્યતત્ત્વની અંદરમાં ન જતા વિકલ્પને ઉઠાવીને કોલાહલ કરે છે. આહાહા...! આવી વાત છે. દિગંબર સંતોની વાણી અંતરને ઊંડે લઈ જવાની છે. બહારથી વર્તે એવું નથી. આહાહા...! છે ને?

‘નય અને અનયના સમૂહથી દૂર હોવા છતાં...’ આ નયથી જણાય અને આ કુનય છે ને આ નય છે, નયનો અધિકાર પહેલો આવે છે ને? બદ્ધ છે અને અબદ્ધ છે, એવા નયથી પણ રહિત છે. એવા નયના ‘સમૂહથી દૂર હોવા છતાં...’ એ નય વિકલ્પવાળી કહેવી. નિર્વિકલ્પનય છે એ તો ‘નિશ્ચયનયાશ્રિત મુનિવરો પ્રાપ્તિ કરે નિર્વાણની,’ એ નિર્વિકલ્પ નય છે. આહાહા...! વિદ્વાનો વ્યવહાર તજીને નિશ્ચયમાં વર્તે, તો એ તો ધર્મ છે, પણ નિશ્ચય છોડીને વ્યવહારમાં વર્તે તો એ રાગ છે, વિકલ્પ છે. આહાહા...!

એમ આ ‘નય અને અનય...’ નયમાં વિકલ્પ ઉઠાવે તો નય કહેવાય વિકલ્પની સાથે. વિકલ્પ વિનાની નય છે એ તો મુક્તિનું કારણ છે, નિશ્ચય. ‘નય અને અનયના સમૂહથી...’ ઓહોહો...! એ પહેલા આવ્યું હતું. પ્રભુ! તમે ષટ્કારકથી ભિન્ન છો. પર્યાયના ષટ્કારકથી ભિન્ન છો, નયના સમૂહથી ભિન્ન છો. છે ને? અને ધ્યાનાવલીથી પણ ભિન્ન છો. આહાહા...! ત્રણ બોલ આવ્યા હતા. નયથી ભિન્ન છો, ષટ્કારકથી ભિન્ન છો અને ધ્યાનાવલી અંતર આત્મા તરફના ધ્યાયની પર્યાયમાં શુદ્ધિ... શુદ્ધિ... શુદ્ધિ... શુદ્ધિ... શુદ્ધિ... આમ વધે, એવી પર્યાયથી પણ આપ ભિન્ન છો. આહાહા...!

પ્રભુ! આપની નય તો ઇન્દ્રજાળ જેવી છે, એમ કહ્યું છે. ઇન્દ્રજાળ જેવી છે. એક કોર નયથી વિકલ્પ કહે અને એક કોર નયથી મોક્ષ કહે. અબદ્ધ છું, શુદ્ધ છું. એ વિકલ્પસહિતની નય તે બંધનું કારણ છે. એક કોર એમ કહે ૨૭૨ (ગાથા સમયસારમાં) કે ‘નિશ્ચયનયાશ્રિત મુનિવરો પ્રાપ્તિ કરે નિર્વાણની.’ એ વસ્તુ, પછી વિકલ્પ નહિ. નિશ્ચયનયનો વિષય જે આત્મા, એના આશ્રયે મુક્તિ થાય. વિકલ્પ-બિકલ્પ નહિ. નય અને પ્રમાણ બેય વિકલ્પ સહિત પણ હોય, વિકલ્પરહિત પણ હોય. અહીં વિકલ્પ સહિતની વાત છે.

નય અને અનયના સમૂહથી દૂર હોવા છતાં. કહે છે, ભલે ‘નય અને અનયના સમૂહથી દૂર હોવા છતાં યોગીઓને ગોચર છે,...’ અંતરદષ્ટિ કરે તેવા યોગી. યોગ એટલે જોડાણ. ચૈતન્યસ્વરૂપમાં જોડાણ કરનારને તે ગમ્ય છે. ચૈતન્યસ્વરૂપ જે જ્ઞાયકસ્વભાવ અતીન્દ્રિય

આનંદસ્વભાવ, એમાં જે પોતાની પર્યાયને જોડે તો એ ગમ્ય છે. ગમ્ય થઈ શકે છે. જે પર્યાય આમ (પર તરફ) વળેલી છે, એ પર્યાય ત્યાં રાખીને બીજી પર્યાય નવી પર્યાય થઈ એને અંદર વાળે. સમજાણું? એ યોગીઓને ગોચર છે.

આત્મા અંદર જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ, શુદ્ધ બ્રહ્મસ્વરૂપ, નય અને અનયથી વિરુદ્ધ છે, દૂર છે. છતાં જ્ઞાનીને ગમ્ય છે. જ્ઞાનીને ગમ્ય છે, એમ કહે છે. આહાહા...! છે? સમૂહ કીધું ને? સમૂહ એટલે બધી નયો. વ્યવહાર અને નિશ્ચય, સદ્ભૂત અને અસદ્ભૂત, ઉપચાર અને અનઉપચાર એ બધી નયોના પ્રકાર છે ને? એ બધી નયો હોવા છતાં યોગીઓને ગમ્ય છે. એ તો નયથી પાર છે. આહાહા...! અહીં તો હજી બહારમાં શુભરાગથી, દયા, દાન, વ્રતથી પાર છે એ વાત બેસવી કઠણ પડે. અને આ તો અંદરના નયના વિકલ્પો, અંદરના વિકલ્પો. આંખો મીચીને બેસે, કાને સાંભળે નહિ અને અંદરમાં વિકલ્પ કરે કે આ અંદર અબદ્ધ છે. છતાં કહે છે કે એ નયનો સમૂહ છે એનાથી અગમ્ય છે, એનાથી ગમ્ય નથી. આહાહા...! યોગીઓને ગમ્ય છે.

‘જે સદા શિવમય છે,...’ કેમકે પ્રભુ પોતે સદા નિરુપદ્રવ છે. શિવ-કલ્યાણસ્વરૂપ જ છે. આત્મા તો કલ્યાણસ્વરૂપ છે. આહાહા...! ‘સદા શિવમય...’ સદા શિવમય. શિવ એટલે આ શંકર નહિ, હોં! એ તો નમોત્યુણમાં આવતું ને? નમોત્યુણમાં નથી આવતું? ‘સિવમલયમરુમણંત’. તમારે નહિ આવતું હોય. સ્થાનકવાસીમાં આવે છે. ‘નમોત્યુણં’. ‘સિવમલયમરુમણંત’. ‘નમોત્યુણં, અરિહંતાણં, ભગવંતાણં, આઈગરાણં, તિથ્યરાણં...’ ‘સિવમલયમરુમણંત’. શિવમ્ અચલમ્ અરુચં, એવો અર્થ છે એનો. સ્થાનકવાસીમાં સામાયિક બોલે. પરિપૂર્ણ કરે એમાં બોલે. શિવ એટલે કલ્યાણપણું. શિવ એટલે શંકર નહિ. કલ્યાણસ્વરૂપ છે. આહાહા...! સદા તે કલ્યાણસ્વરૂપ છે.

વળી ‘ઉત્કૃષ્ટ છે...’ એનાથી-ભગવાનઆત્મા સિવાય કોઈ ઉત્કૃષ્ટ છે નહિ. આહાહા...! એના આત્માને માટે તો એનો આત્મા જ ઉત્કૃષ્ટ છે, બસ. એનાથી કોઈ ઉત્કૃષ્ટ છે નહિ. ‘અને જે અજ્ઞાનીઓને પરમ દૂર છે,..’ વસ્તુના સ્વરૂપને નહિ જાણનારને અતિ દૂર છે. આહાહા...! યોગીઓને ગમ્ય છે. યોગ-અંદર જોડાણ કરનારને ગમ્ય છે, જાણવામાં આવે છે પણ અજ્ઞાનીઓને તે અગમ્ય છે. આહા...! ‘પરમ દૂર છે,...’ રાગ અને પુણ્યમાં વર્તનારા, વિકલ્પમાં વર્તનારા, જે દ્રવ્યમાં નથી એવી વૃત્તિઓમાં વર્તનારાને દૂર છે. વિકલ્પથી દૂર છે એટલે એનો પત્તો નથી ખાતો. વિકલ્પોથી દૂર છે એટલે એને પત્તો ખાધો નથી. આહાહા...!

‘એવું આ અનઘચૈતન્યમય...’ આહાહા...! અનઘ એટલે નિર્દોષ. અઘ એટલે દોષ, અનઘ એટલે નિર્દોષ. નિર્દોષ ચૈતન્યમય ‘મળ રહિત; શુદ્ધ.’ આહાહા...! એકલા આત્માના ગાણા ગાયા છે. ચૈતન્યમય ‘સહજતત્ત્વ...’ એવું જે સહજતત્ત્વ. સ્વભાવિક ચીજ છે. કરાયેલી નથી, કરેલી નથી, કરે તો રહે એમ નથી. સ્વભાવિક ચીજ અનાદિની છે. સહજતત્ત્વ એવો આત્મા...

આહાહા...! ‘અત્યંત જયવંત છે.’ આહાહા...! દષ્ટિમાં જણાય છે માટે અત્યંત જયવંત છે. આ તત્ત્વ-વસ્તુ અત્યંત જયવંત છે. જેને જેને અનુભવ થયો, જેને જેનું જ્ઞાન અને પ્રતીતિ થઈ તે વસ્તુ જયવંત છે, એમ કહે છે. જેને જણાણું નથી એને તો છે ક્યાં? છે એમ તો ક્યારે થાય? કે એને ચીજ જણાણી હોય, ત્યારે એ ચીજ છે. નથી જણાણી એને... આહાહા...! સસલાના શીંગડા જેવું છે. ૧૮ મી ગાથામાં આવ્યું ને? જાણ્યું નથી એને સસલાના શીંગડા જેમ છે. જેમ સસલાના શીંગડા ન હોય એમ એને પણ વસ્તુ નથી. વસ્તુ શું છે એનું જ્ઞાન જ નથી, તેની પ્રતીતિ નથી, તેના તરફ વલણ નથી, તે શું છે એમ જાણ્યું નથી. તો શેમાં એને રમવું? શેમાં ઠરવું? ક્યાંથી ખસીને ક્યાં જવું? આહાહા...!

આવું ‘અનઘરૈતન્યમય સહજતત્ત્વ અત્યંત જયવંત છે.’ મુનિરાજ કહે છે કે એ અત્યંત જયવંત છે. જયવંત રહેશે એમ નહિ, અત્યંત જયવંત રહેશે એમ નહિ, જયવંત છે જ. અમારી દષ્ટિમાં એ જયવંત વર્તે જ છે. આહાહા...! ભગવાન એવો મોટો નિર્વિકલ્પ, રાગથી ન પકડાય એવો, છતાં અમારે જ્ઞાનગમ્ય છે. એથી તે જયવંત વર્તે છે. એવું તત્ત્વ જયવંત છે. દષ્ટિમાં આવ્યું અને અનુભવ થયો એ વસ્તુ જયવંત વર્તે છે. આહાહા...! જેને દષ્ટિમાં આવ્યું નથી એને જયવંત વર્તે છે, એ જયવંત વર્તે છે એ ક્યાંથી શ્રદ્ધા કરી? ત્રિકાળ નિત્ય છે, ધ્રુવ છે એવી ત્રિકાળી સત્તાના અનુભવ વિના સહજતત્ત્વ સનાતન છે, અત્યંત જયવંત છે, એ ક્યાંથી આવ્યું? કહે છે. આહાહા...! વાણી તે વાણી છે ને.

અત્યંત જયવંત વર્તે છે. કહે છે કે આ આત્મા અમને રાગરહિત, નય-નિક્ષેપના વિકલ્પો રહિત આત્મા અત્યંત નિર્મળ અને અત્યંત જયવંત વર્તે છે. જયવંત વર્તે છે એમ પણ નથી કીધું, જયવંત છે. ભલે ગમે તેટલી વાત કરી કે નયથી ન જણાય, ફલાણેથી ન જણાય, પણ અમે કહીએ છીએ કે જયવંત છે. આહાહા...! ચિદાનંદ ભગવાન પૂર્ણાનંદથી ભરેલો પ્રભુ છે. છે તેની આ વ્યાખ્યા થાય છે, એમ કહે છે. આહાહા...! છે તે અનુભવમાં આવી ગયો છે. એની સનાતન સત્તા દષ્ટિમાં અને જ્ઞાનમાં આવી ગઈ છે. એથી એ કહે છે કે આ તો જયવંત વર્તે છે. ધ્રુવસત્તા એ તો જયવંત અનાદિઅનંત (છે). અહીં પર્યાયમાં ખબર નહોતી. એ તો અનાદિઅનંત વર્તે છે. આહાહા...! પર્યાયમાં ગમે તેટલા ગોટા વાળે, પણ અહીં તો પર્યાયને અંદર વાળી ત્યાં એ જયવંત વર્તે છે એમ દેખાય છે. આહાહા...! એ ૧૫૬ શ્લોક (પૂરો) થયો.

(મંદાક્રાંતા)

શુદ્ધાત્માનં નિજસુખસુધાવાર્ધિમજ્જન્તમેનં
 બુદ્ધવા ભવ્યઃ પરમગુરુતઃ શાશ્વતં શં પ્રયાતિ ।
 તસ્માદુચૈરહમપિ સદા ભાવયામ્યત્યપૂર્વં
 ભેદાભાવે કિમપિ સહજં સિદ્ધિભૂસૌખ્યશુદ્ધમ્ ॥૧૫૭॥

[શ્લોકાર્થ :-] નિજ સુખરૂપી સુધાના સાગરમાં ડૂબતા આ શુદ્ધાત્માને જાણીને ભવ્ય જીવ પરમ ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે; તેથી, ભેદના અભાવની દૃષ્ટિએ જે સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે એવા કોઈ (અદ્ભૂત) સહજ તત્ત્વને હું પણ સદા અતિ-અપૂર્વ રીતે અત્યંત ભાવું છું. ૧૫૭.

શ્લોક-૧૫૭ ઉપર પ્રવચન

૧૫૭મો શ્લોક.

શુદ્ધાત્માનં નિજસુખસુધાવાર્ધિમજ્જન્તમેનં
 બુદ્ધવા ભવ્યઃ પરમગુરુતઃ શાશ્વતં શં પ્રયાતિ ।
 તસ્માદુચૈરહમપિ સદા ભાવયામ્યત્યપૂર્વં
 ભેદાભાવે કિમપિ સહજં સિદ્ધિભૂસૌખ્યશુદ્ધમ્ ॥૧૫૭॥

શ્લોકાર્થ :- 'નિજ સુખરૂપી સુધાના સાગરમાં ડૂબતા...' આહાહા...! નિજ આનંદરૂપી સુધા એટલે અમૃત. નિજ સુખનો અમૃતરૂપી સાગર. પોતાના સુખરૂપી અમૃતના સાગરમાં ડૂબતા 'આ શુદ્ધાત્માને જાણીને...' આહાહા...! એ શુદ્ધાત્મા. 'ભવ્ય જીવ પરમ ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે;...' એમ કહીને એમ કહે છે, કે ગુરુ આવો ઉપદેશ આપે છે. આત્માનો વીતરાગભાવનો જ ઉપદેશ આપે છે. બસ. છે ને? 'ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે;...' એનો અર્થ કે ગુરુએ એ જ કહ્યું હતું, કે અંતર ત્રિકાળી ચીજ આનંદકંદ છે તે તરફ જા. ત્યાં તને આનંદ થશે. એ સુખનો સાગર છે, અમૃતથી ભરેલો છે. એમ ગુરુએ કહ્યું. ગુરુ એવા હોય એમ કહે છે. એમ બે વાત કરી છે.

‘આ શુદ્ધાત્માને જાણીને ભવ્ય જીવ પરમ ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે;...’ આહાહા...! પરમ ગુરુ દ્વારાનો અર્થ એ, કે ગુરુએ એને એવો જ ઉપદેશ આપેલો. આત્માના ધ્યેયને પકડે એવો. આત્માના ત્રિકાળી સનાતનને પકડે એવો, શાશ્વત સત્તાને સંભાળે એવો. એવા ઉપદેશથી એમને આત્મતત્ત્વ મળ્યું. એ દ્વારા ‘શાશ્વત સુખને પામે છે;...’ એના દ્વારા આત્મા શાશ્વત સુખને પામે છે. લ્યો. પરમગુરુ દ્વારા આવ્યું. નિમિત્ત દ્વારા.

મુમુક્ષુ :- સાચું લખે છે.

ઉત્તર :- કઈ અપેક્ષાએ? એમને આવો જ ઉપદેશ કર્યો હતો એ બતાવે છે. એમણે એ ઉપદેશ કર્યો હતો, કે તારો આત્મા અંદર ભિન્ન છે. મારી સામું જોવું રહેવા દે અને વિકલ્પ છોડી દે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એવું લખ્યું નથી.

ઉત્તર :- ‘ગુરુ દ્વારા...’નો અર્થ એ થયો. કેમકે ‘ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે;...’ કહ્યુંને? ત્યારે ગુરુએ કહ્યું હશે ત્યારે શાશ્વત સુખને પામ્યો ને? આહાહા...! ‘સુધાના સાગરમાં ડૂબતા આ શુદ્ધાત્માને જાણીને ભવ્ય જીવ પરમ ગુરુ દ્વારા...’ આહાહા...! પરમ ગુરુએ એમને આ ઉપદેશ કર્યો, કે તું ભગવાન છો, પરિપૂર્ણ છો. આહાહા...! તારી સત્તાને કોઈ અડચણ ને આડ આવી નથી. એવી વિઘ્ન વિનાની સનાતન ચીજ છે. એ ચીજ નિત્ય શાશ્વત, ટંકોટકીર્ણ શાશ્વત પડી છે. એમ ગુરુએ કહેલું. એ દ્વારા શાશ્વત સુખ પામ્યો. એ કીધું હતું એ અંદર પામ્યો. એમણે એ કીધું હતું. કારણ કે ગુરુએ કાંઈક કીધું હોય અને સુખને પામે એમ હોય? આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- પોતાનો આત્મા જ સદ્ગુરુ છે.

ઉત્તર :- એ જુદું, અત્યારે એ કામ નથી. અહીં તો ગુરુનો ઉપદેશ મળ્યો એ ગુરુનો ઉપદેશ કેવો? ‘આત્માવલોકન’માં ગાથા આવે છે કે મુનિરાજ છે એ વીતરાગભાવની જ વાત કરે. વીતરાગ મુહૂ મુહૂ વીતરાગ એવો પાઠ છે. મુહૂ મુહૂ એટલે વારંવાર. વીતરાગ... વીતરાગ... વીતરાગ... વીતરાગ... દ્રવ્યમાં વીતરાગ, ગુણમાં વીતરાગ, પર્યાયમાં વીતરાગ... આહાહા...! એ જ તારું સ્વરૂપ છે. વીતરાગ સિવાય રાગથી લાભ માને અને રાગ કરવા લાયક છે એમ કહે એ ગુરુ નથી. આકરી વાત છે. એ ગુરુ નહિ. જે ગુરુ વ્યવહારથી લાભ માને, મનાવે એ ગુરુ નહિ.

આ તો ‘પરમ ગુરુ દ્વારા...’ કેવો આત્મા? કે ‘નિજ સુખરૂપી સુધાના સાગરમાં ડૂબતા આ શુદ્ધાત્માને જાણીને...’ આહાહા...! નિજ સુખરૂપી સુધા-અમૃત, એના સાગરમાં ડૂબતો અંદર પેસી જતો. આહાહા...! એવા ‘શુદ્ધાત્માને જાણીને ભવ્ય જીવ...’ ભવ્ય જીવ ‘પરમ ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે;...’ આહાહા...! જૈનગુરુનો આવો ઉપદેશ હોય છે. જેનાથી મુક્તિ મળે અને મુક્તિનો માર્ગ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એવો ઉપદેશ છે. બીજો ઉપદેશ

એનો હોતો નથી. બીજો ઉપદેશ આવે એ જાણવા માટે. આદરવા માટેનો આ જ ઉપદેશ છે. વ્રતનો આવે, ચરણાનુયોગમાં. એ તો આવી ગયું ને? નિર્યાપક આચાર્યે પ્રતિક્રમણની રચના કરી, એ મુનિ પ્રતિક્રમણ કરે, પણ એનું સફળપણું ક્યારે? એમાંથી નીકળીને નિર્વિકલ્પ થાય ત્યારે. એ આવી ગયું. આહાહા...! સંતો નિર્યાપકોએ વ્યવહારનું પ્રતિક્રમણ રચ્યું. એ વ્યવહાર પ્રતિક્રમણ કરે, છતાં એ વ્યવહારનું સફળપણું ક્યારે? એટલે કે એને છોડીને અંદર નિશ્ચયમાં જાય તો. એકલા વ્યવહારમાં રહે તો સંસાર અને બંધન છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- પ્રતિક્રમણને બંધું છોડી દેવું?

ઉત્તર :- છોડી દેવાનું. વિકલ્પને છોડી દેવાનું. એવી વાત છે. એમાં ક્યાં જરીએ વિકલ્પ છે? આ મારું છે કે આ મારા... પોતે જ પોતાનો ગુરુ છે, પોતે જ પોતાનો દેવ છે, પોતે પોતાનો ધર્મ છે. દેવ-ગુરુ અને ધર્મ ત્રણે આત્મામાં છે. આહાહા...!

‘પરમ ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે; તેથી, ભેદના અભાવની દૃષ્ટિએ જે સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતાં સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે...’ ભેદના અભાવને લીધે, ભેદ નહિ. આહાહા...! ભેદના અભાવને લીધે. ભેદના અભાવની દૃષ્ટિ એટલે અભેદ દૃષ્ટિ. અભેદ દૃષ્ટિ-આત્મા પૂર્ણાનંદ છે એવી અભેદ દૃષ્ટિ. ‘જે સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતાં સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે...’ જેનાથી મુક્તિ ઉત્પન્ન થાય એ સુખ વડે શુદ્ધ છે. એ ‘ભેદના અભાવની દૃષ્ટિએ જે સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતાં સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે...’ એ દૃષ્ટિ શુદ્ધ છે. આહાહા...! નિર્મળ જે પરમાત્મસ્વરૂપ પોતે અંદર છે, એની દૃષ્ટિએ શુદ્ધ છે. કેમ? કે એ ‘સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે...’ આહાહા...! એમણે ભેદના અભાવની દૃષ્ટિ કરી છે. ભેદની વાત નહિ. આહાહા...! ભેદના અભાવની દૃષ્ટિએ જે સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતાં સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે. આહાહા...! સુખની વ્યાખ્યા કરી. શુદ્ધ સુખને પામે છે એમ કીધું ને? શાશ્વત સુખને પામે છે.

‘તેથી ભેદના અભાવની દૃષ્ટિએ...’ આહાહા...! ગુણ-ગુણીનો અને પર્યાય-પર્યાયવાનનો પણ જ્યાં ભેદ નથી. ભલે પર્યાય પોતે સંભાળે છે પણ સંભાળે છે એ અભેદને. પોતે ભેદ છે પણ સંભાળે છે અભેદને. પર્યાય એમ કહે છે કે આ અભેદ છે એ હું છું. આહાહા...! પર્યાય તો સદાય હોય જ છે. પર્યાય ન હોય તો દ્રવ્ય જ ન રહે. સાધકને નિર્મળ પર્યાય પણ સદાય હોય છે. આહાહા...! એ પર્યાય દ્રવ્ય ઉપર જાય છે એટલે કહે છે, ભેદનો ત્યાં અભાવ થયો ને? ભેદજ્ઞાન કર્યું ત્યાં ભેદનો અભાવ થયો. ભેદ નહિ, હવે અભેદ થયો. આહાહા...!

એવી ‘દૃષ્ટિએ જે સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે...’ કયું? ઓલું સુખ. ‘પરમ ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે;...’ એ સુખ. આહાહા...! ‘આ શુદ્ધાત્માને જાણીને...’ એમ કહ્યું છે ને? ‘ભવ્ય જીવ પરમ ગુરુ દ્વારા શાશ્વત સુખને પામે છે; તેથી, ભેદના અભાવની દૃષ્ટિએ જે સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે...’ અતીન્દ્રિય આનંદ વડે ઉત્પન્ન થયેલું એ શુદ્ધ છે. આહાહા...! એકલો આમાં આત્મા જાણ્યો એને બીજું કાંઈ સાથે ન આવ્યું.

અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ ભેગો આવ્યો. અતીન્દ્રિય વીર્ય આદિ અનંત ગુણોની પર્યાય અંશે વ્યક્ત થઈ ગઈ. એ એના વડે શુદ્ધ સુખ છે. સિદ્ધનું સુખ શુદ્ધ છે. પરમાત્મા થયેલાનું સુખ શુદ્ધ છે. શુદ્ધ છે કેમ? કે ભેદના અભાવને લીધે. 'સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા સૌખ્ય વડે શુદ્ધ છે એવા કોઈ (અદ્ભુત) સહજ તત્ત્વને...' આહાહા...! ત્યાં એવું કહે છે. એવા એટલે શું કહીએ? વાણીમાં શું આવે?

'એવા કોઈ (અદ્ભુત) સહજ તત્ત્વને હું પણ સદા અતિઅપૂર્વ રીતે...' હું પણ. જ્ઞાયકતત્ત્વને, ધ્રુવતત્ત્વને હું પણ.. બીજાઓ ભલે આદરે પણ 'હું પણ સદા અતિઅપૂર્વ રીતે...' સદાય અતિઅપૂર્વ રીતે. એમ. આહાહા...! આ મુનિદેશા. અંતરના આનંદસ્વરૂપને સદાય 'અતિઅપૂર્વ રીતે અત્યંત ભાવું છું.' એ પણ અત્યંત ભાવું છું. એકલો ભાવું ભાવું છું એમ નહિ. આહાહા...! મુનિ છે ને! એટલે અપૂર્વ રીતે અને અત્યંત. આહાહા...! અતિઅપૂર્વ સદા, જેમાં એક સમયનું અંતર નથી. આહાહા...! એ ધ્રુવ પ્રગટ્યું, એ ધ્રુવ નિત્ય છે. એના તરફનો સ્વાદ છે એ નિત્ય છે. કાયમ છે. છે પર્યાય ભલે. એવા સંસારના સુખ નહિ પણ 'સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા સૌખ્ય...' એમ. છે ને? સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા સુખ, એ વડે શુદ્ધ છે.

'એવા કોઈ (અદ્ભુત) સહજ તત્ત્વને હું પણ સદા અતિ-અપૂર્વ રીતે..' આહાહા...! શબ્દો થોડા પડે છે એમને. 'હું પણ સદા અતિ-અપૂર્વ રીતે...' પૂર્વે નહિ કરેલી રીતે. આહાહા...! એમ કહેતા સમય સમયની વૃદ્ધિ થાય છે, એમ કહે છે. અપૂર્વ એટલે ભલે શુદ્ધિ પહેલી થઈ હતી તે પણ અતિઅપૂર્વ રીતે, પૂર્વે નહિ થયેલી એ રીતે. એટલે કે શુદ્ધિ થઈ છે એનાથી શુદ્ધિ વધે છે. એટલે પહેલી એવી વધે છે એ પહેલી પૂર્વે નહોતી એવી અપૂર્વ રીતે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? અધ્યાત્મની વાણી ઝીણી બહુ. પરિચય કરવો જોઈએ. એમ ને એમ... બહારની ક્રિયાકાંડ કરી કરીને મરી ગયા બધા. ક્યાંય ચાલ્યા ગયા. આહાહા...! 'હું પણ સદા અતિ-અપૂર્વ રીતે..' આહાહા...! સમયે સમયે અપૂર્વ રીતે, એમ કહે છે. સમયે સમયે જે પર્યાય થઈ એનાથી બીજી અપૂર્વ છે. એ પહેલી નહોતી. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- એમાં જ્ઞાન વધે કે મગ્નતા વધે?

ઉત્તર :- સ્થિરતા વધે. જ્ઞાન વધે, ન વધે એમ નહિ. સ્થિરતા વધવાની વાત છે. જ્ઞાન તો થોડું જ હોય. પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિનું જ્ઞાન. વીતરાગતા બારમે ગુણસ્થાને થઈ જાય. પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિનું જ્ઞાન છે. સ્વપરના ભેદજ્ઞાનનું જ્ઞાન હોય. 'શિવભૂતિ' અણગાર નહિ? શિવભૂતિ અણગાર. મા તુષ અને મા રુષ. એવા શબ્દો યાદ ન રહ્યા. મગજવાળા બહુ માટે આ વાત બેસી જાય એવી કાંઈ આ વાત નથી. અંદર રુચિ અને અંતર દષ્ટિવાળા જોઈએ. આહાહા...! મા રુષ અને મા તુષ. ગુરુએ કહ્યું. એટલે કોઈ ઉપર સંતોષ નહિ અને કોઈ ઉપર દ્વેષ નહિ, વીતરાગતા રાખજે. એમ કહ્યું. યાદ ન રહ્યું. એટલા શબ્દ યાદ ન રહ્યા. ભાવ હતો. ભાવમુનિપણું હતું, સાચા મુનિ સંત હતા. શબ્દો યાદ નહોતા તેથી

શું છે? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અંતરમાં જ્ઞાનની સ્પષ્ટતા હોય છે

ઉત્તર :- જ્ઞાનની સ્પષ્ટતા થોડી ભલે હોય, અંદર સ્થિરતા વધારે હોય. જ્ઞાન તો જે હોય તે હોય. અહીં સ્થિરતાની વાત છે. ચાર જ્ઞાન અને ચૌદપૂર્વધર હોય, છતાં છઠ્ઠે ગુણસ્થાને હોય. પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનું જ્ઞાન હોય છતાં બારમે (ગુણસ્થાને) હોય. આહાહા..! વાત તો એવી છે, ભાઈ! અંતર દષ્ટિ અને સ્થિરતા બેની વાત છે. સમ્યક્જ્ઞાન તો છે, એ વચ્ચે છે. ભલે ત્યાં થોડું હોય. એ તો કીધું ને? મા રુષ અને મા તુષ એટલું યાદ ન રહ્યું. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અનુભૂતિમાં મગ્નતા હોય ત્યારે આત્મા સ્પષ્ટ વધારે થાય ને?

ઉત્તર :- એ તો આત્મા અનુભવમાં આવે છે. એમાં કાંઈ જ્ઞાન વધતું નથી. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં લીધું છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં આવે છે. અનુભવ વખતે જ્ઞાન વધતું નથી. એ તો છે ને? લેખ છે ને. જ્ઞાન તો એટલું ને એટલું હોય છે, પણ અંદર સ્થિરતા અને આનંદ વધે છે. સ્થિરતા અને આનંદ, એ વધે છે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં તો ઘણા બધા બોલોનો વિસ્તાર કર્યો છે. સત્યને બહુ સાદી ભાષામાં... છે. સાતમા અધ્યાયમાં છે. આહાહા..!

‘અતિઅપૂર્વ રીતે...’ ગજબ છે! સદા. કોઈ વખતે મારું ધ્યાન આત્મામાં અને કોઈ વખતે આર્તધ્યાનમાં જાય એમ નહિ, એમ કહે છે. આહાહા..! ‘સદા અતિઅપૂર્વ રીતે...’ પહેલી પર્યાયથી બીજી પર્યાય (થાય) પણ અપૂર્વ રીતે ‘અત્યંત ભાવું છું.’ એ મોક્ષનો માર્ગ છે. બાકી મોક્ષનો માર્ગ બીજો છે નહિ. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)